

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Εισαγωγή στην Κλασική Αρχαιολογία

Ενότητα 3: Κεραμική - Αγγειογραφία Ι

Μανόλης Στεφανάκης

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1.	Κεραμική-αγγειογραφία I.....	4
1.1	Εισαγωγή.....	4
1.2	Ζητήματα Τεχνικής.....	5
1.2.1	Τεχνική Κατασκευής του Αγγείου	5
1.3	Βιβλιογραφία για μελέτη	5
1.3.1	Επιλεγμένη Βασική Βιβλιογραφία.....	5
1.3.2	Έγκυροι διαδικτυακοί τόποι.....	6
1.3.3	Διαδικτυακές προβολές.....	6

1. Κεραμική-αγγειογραφία I

1.1 Εισαγωγή

Ο όρος **κεραμική** αφορά στην τέχνη της επεξεργασίας του πηλού για την κατασκευή πήλινων αντικειμένων και περιλαμβάνει όλα τα κεραμικά σκεύη (ceramics) που, πέρα από τα αγγεία, αφορούν σε όλα τα πήλινα κατασκευάσματα, όπως για παράδειγμα τα αναθηματικά πλακίδια, πλακίδια ζωφόρων που ανήκαν σε ναϊκά ή ταφικά οικοδομήματα, πίνακες, κεραμίδες, σαρκοφάγους, ειδώλια κ.λπ. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί εξετάζεται μόνο μία κατηγορία κεραμικών ειδών, τα αγγεία. Ο όρος **αγγείο** (vase, pot, pottery), όπως συναντάται και στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα (287e, 8-9), **σημαίνει το δοχείο για τη φύλαξη και/η τη μεταφορά υγρού ή ξηρού προϊόντος**, μια ερμηνεία που παρέχει ένα σαφές όριο για την παρουσίασή μας.

(...)

Τα βασικά χαρακτηριστικά των κεραμικών μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- α) είναι έργα πρωτότυπα,
- β) διατηρούνται στο χρόνο χωρίς σημαντικές φθορές,
- γ) βρίσκονται σε τεράστιες ποσότητες,
- δ) αποτελούν ανεξάντλητη πηγή πληροφοριών για τη καθημερινή ζωή, τη θρησκεία, τη μυθολογία και την ιστορία.

(...)

Δύο είναι οι τρόποι προσέγγισης και ερμηνείας των σκηνών που απεικονίζονται στα αγγεία. Ο πρώτος είναι ο παραδοσιακός τρόπος, ο οποίος προβλέπει αναγνώριση της παράστασης, μελέτη της εικονογραφικής της εξέλιξης και σύγκριση με υπάρχουσες φιλολογικές πηγές για το επεισόδιο που απεικονίζεται. Ο δεύτερος τρόπος, ο οποίος είναι και πιο ολοκληρωμένος αφού προϋποθέτει τον πρώτο, είναι η μελέτη και ερμηνεία μέσω της εικονολογίας, της προσπάθειας δηλαδή να ανακαλυφθεί το πρωταρχικό νόημα των εικόνων και ο λόγος που βρίσκονται εκεί, καθώς και η σχέση ανάμεσα στην εικόνα και τον τρόπο σκέψης και έκφρασης της κοινωνίας που την δημιούργησε. Ο τελευταίος θεωρείται και ο τρόπος με τον οποίο ο αρχαίος Έλληνας, με τη βασική του παιδεία, θα αντιλαμβανόταν την εικόνα.

(...)

Η ελληνική γραπτή κεραμική ξεκινά γύρω στο 1000 περίπου και παράγεται μέχρι περίπου το 300 (**πίν. 2**). Κατά τους επτά αυτούς αιώνες παραγωγής η κεραμική κατηγοριοποιείται σύμφωνα με τις τεχνολογίες και τις τεχνικές διακόσμησης. Εδώ θα ασχοληθούμε κατά βάση με την καλής ποιότητας, λεπτόκοκκη (fine ware) τροχήλατη κεραμική, ψημένη σε υψηλές θερμοκρασίες και διακοσμημένη με διάφορες τεχνολογίες. Αυτή η κεραμική είναι ιδιαίτερα σημαντική για την Αττική, μετά το 625, καθώς τα σχήματα των αγγείων και οι τεχνολογίες δείχνουν μια σαφώς σταθερή πορεία και εξέλιξη προσφέροντας δυνατότητα χρονολόγησης με προσέγγιση δύο ή ακόμη και μίας δεκαετίας. Λιγότερο θα μας απασχολήσουν εξελικτικά, η χονδρόκοκκη (coarse, semi-coarse και cooking ware), η ακόσμητη και η μελαμβαφής κεραμική, μολονότι οι τελευταίες συλλέγονται σε τεράστιες ποσότητες κατά την επιφανειακή έρευνα ή την ανασκαφή και η σημασία τους για την αρχαιολογική ερμηνεία είναι

επίσης εξαιρετικά βαρύνουσα, ίσως και κατά πολύ μεγαλύτερη από αυτή των κοσμημένων αγγείων, τα οποία συνηθίζει να εξετάζει η Ιστορία της Τέχνης.

1.2 Ζητήματα Τεχνικής

1.2.1 Τεχνική Κατασκευής του Αγγείου

Καθώς ελάχιστες είναι οι αναφορές των αρχαίων φιλολογικών πηγών σε ζητήματα τεχνικής κατασκευής και ζωγραφικής των αγγείων, η έρευνα αναζήτησε πληροφορίες για τα θέματα αυτά από τρεις πηγές: α) τα ίδια τα αγγεία, καθώς συχνά φέρουν ίχνη και στοιχεία του τρόπου κατασκευής τους· β) τα λίγα σχετικά τεχνολογικά ευρήματα και τους εργαστηριακούς χώρους, όπως είναι οι κεραμικοί τροχοί και οι κεραμικοί κλίβανοι που έχουν ανασκαφεί· γ) την εικονογραφία μιας σειράς πήλινων αναθηματικών πλακιδίων/πινάκων του 7^{ου} και 6^{ου} αι. από το ιερό του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης στα Πεντεσκούφια Κορινθίας, με μοναδικές παραστάσεις κεραμουργίας· δ) τις παραστάσεις από τα ίδια τα αγγεία, μελανόμορφα και ερυθρόμορφα με απεικονίσεις αγγειοπλαστών και ζωγράφων εν δράσει στα εργαστήριά τους και πλήθος πληροφοριών που αφορούν σε όλα σχεδόν τα στάδια κατασκευής, γραφής και όπτησης των αγγείων. Αυτά τα δεδομένα, σε συνδυασμό με τις μεθόδους των σύγχρονων κεραμικών που εργάζονται ακόμα με την παλιά τεχνική, βοήθησαν στην ανασύνθεση του τρόπου κατασκευής και των φάσεων της παραγωγής των αρχαίων αγγείων. Την τελική επιβεβαίωση προσέφερε η πειραματική αρχαιολογία, η οποία χρησιμοποιώντας τη μέθοδο που φέρεται ως η γνήσια μέθοδος των αρχαίων κεραμικών, κατάφερε επιτυχώς να αναπαραγάγει γνωστά αγγεία.

Επιμέρους θέματα πάνω στην τεχνική κατασκευής των αγγείων

- Η εξόρυξη του πηλού
- Ο καθαρισμός του πηλού
- Η προετοιμασία του πηλού για πλάσιμο- ο κεραμικός τροχός
- Η διαδικασία του πλασίματος του αγγείου
- Τα μέρη του αγγείου

1.3 Βιβλιογραφία για μελέτη

1.3.1 Επιλεγμένη Βασική Βιβλιογραφία

Λαμπρόπουλος, Β.Ν. 1996³. *Κεραμικά: Τεχνολογία, Διάβρωση και Συντήρηση*. Αθήνα.

Στεφανάκης, Μ.Ι. 2012. *Κλασική Αρχαιολογία: Βασικές Αρχές και Επισκόπηση της Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης, 11^{ος}-4^{ος} αι. Μέρος Α', Εισαγωγή – Κεραμική/Αγγειογραφία*. Αθήνα: Ιάμβλιχος. ISBN: 978-960-268-201-2.

Τιβέριος, Μ.Α. 1996. *Ελληνική Τέχνη. Αρχαία Αγγεία*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών (ISBN: 9789602132913).

Χατζηδημητρίου, Α. 2005. *Παραστάσεις Εργαστηρίων και Εμπορίου στην*

Εικονογραφία των Αρχαϊκών και Κλασικών Χρόνων. Αθήνα: ΥΠΠΟ. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 31-54. (ISBN: 960-214-456-4).

Boardman, J. 2006. *Η Ιστορία των Αρχαίων Ελληνικών Αγγείων*. Αθήνα: Πατάκης (ISBN: 960-16-1762-0). Τίτλος πρωτοτύπου: *The History of Greek Vases*. London: Thames and Hudson, 2001.

Clark A.J., Elston, M. and Hart, M.L. 2002. *Understanding Greek Vases, A Guide to Terms, Styles and Techniques*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum Publications (ISBN: 0892365994).

Cook, R.M. 1994³. *Ελληνική Αγγειογραφία*. Αθήνα: Καρδαμίτσα 1994³ (ISBN: 960-7262-82-4). Τίτλος πρωτοτύπου: *Greek Painted Pottery*. New York: Routledge 1997³ (ISBN: 0415138590).

Rasmussen, T. and Spivey, N. (επιμ.) 1997. *Προσεκτικές Ματιές στα Ελληνικά Αγγεία*. Αθήνα: Καρδαμίτσα 1997. (ISBN: 978-960-354-036-6) Τίτλος πρωτοτύπου: *Looking at Greek Vases*. Cambridge – N.York: Cambridge University Press, 1991.

Rice, P. M. (επιμ.) 1984 *Pots and Potters* (Institute of Archaeology Monograph 24). Los Angeles: U.C.L.A.

Rye, O.S. 1981. *Pottery Technology: Principles and Reconstruction*. Washington: Taraxacum.

Scheibler, I. 1992. *Ελληνική Κεραμική. Παραγωγή, Εμπόριο και Χρήση των Αρχαίων Ελληνικών Αγγείων*. Αθήνα: Καρδαμίτσα (ISBN: 960-7262-29-8). Τίτλος πρωτοτύπου: *Griechische Töpferkunst. Herstellung, Handel und Gebrauch der antiken Tongefäße*. München: C.H. Beck, 1999³.

Schreiber, T. 1999. *Athenian Vase Construction: A Potter's Analysis*. Malibu: J. Paul Getty Museum Publications (ISBN: 0892364653).

1.3.2 Έγκυροι διαδικτυακοί τόποι

<http://www.beazley.ox.ac.uk/pottery/default.htm>: The Beazley Archive, Classical Art Research Centre.

<http://www.cvaonline.org/cva/projectpages/cva1.htm>: Corpus Vasorum Antiquorum, [Union Académique Internationale](http://www.cvaonline.org/cva/projectpages/cva1.htm).

<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/browser?object=vase>: The Perseus Digital Library, Department of the Classics, Tufts University.

<http://dicocer.syslat.net/>: Dicocer: 3: *Dictionnaire des Céramiques Anciennes*

<http://lattara.net/DICOCER/d.lattara6.html>: *Dictionnaire des céramiques antiques (VIIe s. av. n. è –VIIe s. de n. è) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)*, Lattara 6, 1993, σσ. 624.

1.3.3 Διαδικτυακές προβολές

<https://www.youtube.com/watch?v=vWis651ZID4> (Pottery Art / Τεχνική Κατασκευής του Μίστατου - Creation of Mistato)